

Kocaeli **ilahiyat** Dergisi

ISSN: 2564-677X

Kocaeli Theology Journal

Kitap İncelemesi/Book Review

Enbiya Yıldırım, *Buhârî'nin Ebû Hanîfê'ye ve
Hanefilere Bakışı*

İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.

Değerlendiren / Reviewed by: Ömer Faruk Kavuncu^{1*}

İslam dininin temel kaynağı olan Kur'ân-ı Kerim'in ete kemiğe bürünmüş hali şeklinde nitelendirilen Hz. Peygamberin sünnetinin doğru anlaşılmasına yönelik yapılan faaliyetlere bakıldığında, gerek Hz. Peygamber'in sağlığında, gerekse irtihalinin ardından gösterilen gayretin temelinde, sünnetin nesilden nesile aktarılması ve aslında olmayan bir takım ifadelerin ayıklanması gibi bir düşünce olduğu görülmektedir. Bu nedenle gerek asr-ı saadette, gerekse sonraki nesillerde hadislerin Hz. Peygamber'in ifade ettiği biçimde rivayeti hususunda önemli bir çaba sarf edilmiştir. Ancak söz konusu müktesebat ile nasıl amel edileceği ve neye göre hüküm istinbat edileceği konusunda hicrî ilk asırlardan itibaren farklı bakış açıları gelişmiştir. Bu bakış açıları içerisinde en çok ön plana çıkan gruplar “ehl-i hadîs” ve “ehl-i rey” olarak dikkat çekmektedir. Hadisler ile hüccet konusunda daha çok lafzî yaklaşımlar sergileyen ehl-i hadîs ile, bu hususta akli merkezde konumlandırılan ehl-i rey arasındaki tartışmalar, bugün de elimizde bulunan literatür içerisinde ciddi bir yer teşkil etmektedir. Bunların en meşhuru ehl-i hadîsin önemli temsilcilerinden biri olan Muhammed b. İsmâil

1 * Dr. Öğrencisi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hadis Anabilim Dalı.
E-mail: farukkavuncu@gmail.com. Orcid: 0000-0002-8752-5736.

el-Buhârî'nin (ö. 256/870) Ebû Hanîfe'ye (ö. 150/767) ve onun oluşturmuş olduğu usûl çerçevesinde hareket eden Hanefilere yönelttiği tenkitlerdir.

Enbiya Yıldırım tarafından hazırlanan ve Ensar Neşriyat tarafından 2019 yılında yayınlanan “*Buhârî'nin Ebû Hanîfe'ye ve Hanefilere Bakışı*” isimli eser, içerisinde hadis ilmine dair çeşitli konularda kaleme alınmış makaleleri ihtiva etmekle birlikte, bir bölümünde Buhârî'nin Ebû Hanîfe'ye ve onun izinden giden Hanefilere yönelik eleştirilerini konu almakta ve on üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde “Sahabenin Birbirlerine Kullandıkları Eleştirel İfadelerin Anlam Boyutu” başlığında, sahabîlerin birbirlerine tenkit maksadıyla yöneltmiş oldukları کذب / ke-ze-be ve زعم / ze-a-me ifadelerinin, dönemin dil anlayışı çerçevesinde incelenmesiyle aslında birinci anlamlarından ziyade “hata etti” gibi manalar içerdiği üzerinde durulmuştur. Sahabenin adalet vasfına sahip olmaları nedeniyle onların yalan ile itham edilmesinin yakışık almayacağı, zira hadis literatüründe sahabenin sürekli dürüstlüğüne dikkat çekildiği ifade edilmiştir.

“Hadisçilerin Çektikleri Zulümler” başlığını taşıyan ikinci bölümde, Said b. Cübeyr (ö. 94/713), Said b. el-Müseyyeb (ö. 94/713), Süfyân es-Sevrî (ö. 161/778), Muhammed b. İdris eş-Şâfiî (ö. 204/820), Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) gibi muhaddislerin kendi dönemlerindeki siyasi duruşları ve farklı görüşlere tahammülsüzlük gibi sâiklerle uğramış oldukları zulümlerden örnekler verilerek, günümüzde benzer durumların varlığına dikkat çekilmiştir. Tartışmalardaki usul eksikliğinin ve karşıt görüşe tahammülsüzlüğün bu tür problemlere kapı aralayacağı uyarısında bulunularak, insanların düşüncelerini ifade etme özgürlüklerine saygı duyulması gerektiği belirtilmiştir.

Üçüncü bölümde Arap coğrafyasındaki dâru'l-hadislerin genel özelliklerine ve bu kurumların zaman içerisinde kendi fikhî mesailini doğurduğuna dikkat çekilmiştir. Ayrıca dâru'l-hadislerin vakfiyelerinde yer alan, müderrislik görevini icra edecek meşayihün sahip olması istenen özelliklere yer verilmiştir.

Dördüncü bölümde “Türkiye’de Metin ve Muhteva Tenkidi” başlığı altında, müellif tarafından inkisar ve yeni arayışlar dönemi olarak adlandırılan

Cumhuriyetin ilanından itibaren günümüze kadar yapılan hadis çalışmalarındaki metin ve muhteva tenkidi ele alınmıştır. Filizlenme Çalışmaları alt başlığı ile İsmail Hakkı İzmirli ve Zâkir Kâdirî Ugan'ın hadise dair çalışmalarına değinilmiş ve özellikle 50'li yıllardan 80'li yıllara kadar olan zaman dilimi içerisinde Fuat Sezgin'in (ö. 2018) *Buhârî'nin Kaynakları Hakkında Araştırmalar* doktora tezi ve *Hadis Musannefâtının Mebdei ve Ma'mer b. Râşid'in Câmi'i* adlı çalışması ile M. Tayyib Okiç'in (ö. 1978) *Bazı Hadis Meseleleri Üzerine Tetkikler ve Tefsir ve Hadis Usûlünün Bazı Meseleleri* gibi akademik çalışmalarına değinilmiştir. Süreğen Olgunlaşma Dönemi alt başlığında ise İsmail Lütfi Çakan'a nispet edilen "geleneksel" çizgi ve M. Said Hatiboğlu'na nispet edilen "modernist" anlayış bağlamında oluşan kutuplardan söz edilmiştir. Yapılan çalışmaların sayısının her geçen yılda artması sebebiyle seksenli yılların sonları ve doksanlı yıllar müellif tarafından "berekatli yıllar" olarak adlandırılmış ve iki binli yıllar sonrası ise "umut vaad eden süreç" şeklinde tavsif edilmiştir.

"Çağdaş Selefiyye ve Hadis" başlığı verilen beşinci bölümde, Selefiyye ifadesinin geçmişteki ve günümüzdeki anlam boyutu, Çağdaş Selefiyye'nin bazı temsilcileri, Nâsiruddîn el-Elbânî'nin (ö. 1999) görüşleri, Suûd Selefiyesi'nin hadise ve *Sahihayn'a* bakış açısı ve Türkiye Selefiyyesi incelenmiştir.

Altıncı bölümde, Hz. Peygamberin üzerinde durduğu en temel konular olan iman, ibadet ve ahlak meselelerinden hareketle, O'nun yaşadığı çağın gerektirdiği şekilde beyanlarda bulunduğu, bu yüzden modern zamanlarda bu hususa dikkat edilmeden oluşan Peygamber telakkisinin, meselenin asıl bağlamından kopmasına sebep olacağına dikkat çekilmiş ancak farklı coğrafyalarda yaşayan bazı Müslümanların Hz. Peygamber'i şekli olarak taklit etmesinin de yadırganmaması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Kitabın başlığı ile uyumluluk arz eden ilk bölüm olan yedinci bölümde, Kamil Çakın'ın 1997 yılında *İslâmi Araştırmalar Dergisi*'nde yayınlanan "*Buhârî'nin Otoritesini Kazanma Süresi*" başlıklı makalesine yer verilmiştir. Çakın, Buhârî'nin *el-Câmiu's-Sahih*'inin ilk dönemlerde bilinmekle birlikte, hicrî dördüncü asırdan itibaren dikkatleri çekmeye başladığını, Endülüs gibi coğrafyalara da bu yüzyıl içerisinde girdiğini ve asıl dönüm noktasının Makdisî (ö. 507/1113) ile birlikte oluştuğunu ifade etmiştir. Makalenin sonunda

Ahmed b. Hanbel, Mâlik b. Enes (ö. 179/795) gibi isimlerin eserlerinin daha erken şöhret bulmasına rağmen Buhârî'nin bu sürecinin uzamasının nedenlerine dair bir bölüm ayrılmıştır.

Kitabın ismi ile aynı başlığı taşıyan sekizinci bölümde müellif, ilk dönem hadisçilerinin Ebû Hanîfe'yi ve Hanefileri eleştirme nedenlerinden başlayarak, özellikle hicrî ikinci ve üçüncü asırda Ebû Hanîfe'yi tenkit eden ve onun usulünü öven isimlere yer verilmiştir. Ardından Buhârî ile Hanefiler arasında yaşanan gerginliklere yer verilerek, Buhârî'nin kitaplarından Ebû Hanîfe'ye dair ifadelerden örnekler verilmiştir. İlerleyen bölümlerde ise Buhârî'nin *el-Câmiu's-Sahîh*'inde üstü kapalı bir şekilde bazı fikhî meselelerde Ebû Hanîfe ve Hanefilere yönelik tenkitlere değinilmiş ve müellif tarafından bu tenkitlerin her biri için değerlendirmeler sunulmuştur.

Dokuzuncu bölümde mütekaddimûn dönemi hadis usulü eserlerinden *Ma'rifetu ulûmi'l-hadîs*'in müellifi Hâkim en-Neysâbûrî'nin (ö. 405/1014) yaşadığı dönemde ve sonraki dönemlerde Şiilikle itham edilmesi konu edilerek, eserleri çerçevesinde söz konusu iddianın değerlendirmesi yapılmıştır.

Onuncu bölümde, birçok farklı disiplinde uzmanlaşarak çeşitli eserler vermiş olan İbn Rüşd'ün (ö. 595/1198) *Bidâyetü'l-müctehid* isimli eserinden hareketle hadisçiliği konu edilmiştir. Hadislere yaklaşımında son derece muttedil bir konumda bulunduğu ifade edilerek, mezheplerin yaklaşımlarını ve delillerinin felsefi arka planını irdelemeye çalıştığına dikkat çekilmiştir.

On birinci bölümde, Şafî mezhebi âlimlerinden Seyfeddîn el-Âmidî'nin (ö. 631/1233) hadislerin tearuzunda takip ettiği tercih yöntemleri üzerinde durulmuştur. Âmidî'nin sened ve metin yönünden tercih yollarının sunulduğu bu bölümde, söz konusu tercih maddelerinin kısa veya çok uzun tutulmaksızın meram ifade eder tarzda ortaya konduğu ve ihtiyaç duyulduğunda örneklere başvurulduğu zikredilmiştir.

On ikinci bölümde, Hanefî fakihlerinden Serahsî'nin (ö. 571/1176) *Mebisût* isimli eseri özelinde râvilerle ilgili değerlendirmelerine, usûle yönelik hadis meselelerine bakış açısına, hadislerin sıhhat durumuyla ilgili değeren-

dirmelerine, müşkil hadisleri yorumlamasına dair bilgiler sunulmuş ve *Meb-sû't*'taki bazı hadislerin sıhhat açısından değerlendirmesine yer verilmiştir.

Kitabın son bölümü olan on üçüncü bölümde, Mûsâ Cârullâh'ın (ö. 1949) hadise dair çalışmaları, sünnet tarifi, sünnetin deliller hiyerarşisindeki yeri, sünnetin kısımları, sünnetin devamlılığı gibi başlıklarla Cârullâh'ın hadis ilmindeki konumuna değinilmiştir. Mûsâ Cârullâh'ın Türkiye'de yeteri kadar tanınmadığına dikkat çekilmiş, onun hadis ilmine yaklaşımı değerlendirilirken yaşadığı coğrafyadaki kültürel ve fikri ortamın göz önünde bulundurulması gerektiğine işaret edilmiştir.

Sonuç olarak, müellif tarafından kitabın önsöz kısmında otuz yıllık bir birikimin ürünü olan ve hadis alanındaki bazı problemler bağlamında bu ilme katkıda bulunmayı amaçlayan bir eser olarak tanımlanan kitap, müellifin de belirttiği üzere önemli meselelere açıklık getirmesi açısından son derece önemli bir çalışmadır. Her bir bölüm bilimsel çalışma usullerine uygun bir şekilde ele alınmış ve bölüm sonlarında "sonuç" başlığı ile verilen değerlendirmelerle okuyuculara farklı bakış açıları da sunularak meselelerin birçok farklı yönünün de olabileceği vurgusu yapılmıştır.

Sade ve anlaşılır bir dille kaleme alınmış olan *Buhârî'nin Ebû Hanîfe'ye ve Hanefilere Bakışı* isimli eserin başlığının, on üç bölüm ile telif edilmiş kitabın içeriğinde yalnızca iki bölüm ile uyumluluk arz ettiği dikkatleri çekmektedir. Başlıkta belirtilen konu dışında hadis ilmine dair önemli ve çeşitli meselelerin ele alındığı eser, özellikle hadis ilminde akademik çalışmalar yapan ilim talebeleri için önemli bir altyapı oluşturacak ve tartışmalı meseleleri ele almada bir metodoloji sunacak konuma sahiptir.